

Kooli ümbruse ülesannetest ja osast  
kodukaunistamisel.

Seoses teostatava koolireformiga ja NLKP XXI kongressi ajalooliste otsustega ellurakendamisega tuleb meil koolides hakata veelgi suuremat rõhku panema esteetilisele kasvatusel mitte üksnes kirjanduse, laulmise, muusika, joonistamise ja tööpetuse kaudu, vaid ka koolimaja kaunilt kujundatud ümbruse abil.

Kaunilt kujundatud ja hästi korras hoitud koolimaja ümbrus on ka kogu elanikkonna esteetilise ja moraalse kasvatus vahend, mis annab neile innustavat eeskuju oma kodu kaunistamiseks puude, põõsaste, lillede ja muuga.

Misuguse hoole ja armastusega kool loob ilu ja korda oma koolimaja ümbruses, misugune on selle kooli armastus ja kohusetunne oma töö, oma maa ja selle kauni looduse vastu. Vastuvaidlematult võime ~~arata~~ väita, et lohaka ümbrusega koolil ei ole autoriteeti lastevanemate silmis ja vastupidi, et mõnigi laostunud kool on just koolilaste ja koolimaja ümbruse korrustamise ning kaunistamise kaudu saavutanud lastevanematega esimese tõetähe ja kindava kontakti, millest on kujunenud lähete koht kooli tõusuteele õppe- ja kasvatusel kõigil aladel.

Koolimaja ümbrus oma haljastusega peab olema keskne tugipunkt kogu ümbruskonna kaunistamisele. Koolimaja kui ühiskondliku asutuse kaunistamine on eeskujuks teistele asutustele ja pakub õpetlikku, kuigi mitte alati matkimiseks sobivat eeskuju kodudele.

- 2 -

Kodude kaunistamisel pole vajadust ega maa-alalisi võimalusi rajada suuri parke, avavaid platse ja laiu teid. Kooli pargis õpitakse tundma ilupuid ja -põõsaid, õpitakse tundma aiateede ehitamise põhimõtteid ja nõudeid - teed suundugu maja läheduses viimase seinte suhtes risti või rööbiti, vastaku oma laiuselt neil liiklemisotstarbele jne.

Kooliaia hekid, terad ja teised piirded harjutavad silma tajuma ilu ja juhendavad elanikkonda heki või tara ehitamisel ja korrashoiul. Kooliaia esteetiliselt kujundatud värav peab olema eeskujuks ka kodudele väravate ehitamisel. Kuid otsest eeskuju kodudele ja õpetust lastele kodukaunistamise alal peab pakkuma kooli iluaed oma muru- ja lilleplatside kujundusliku külje kui ka lillede ja muru kasvatamise oskuse andmisega.

Alljärgnevalt puudutan mõningaid kooli iluaia rajamise ja hooldamise küsimusi seoses kodukaunistamise ideede ja oskuste propageerimisega koolimaja ümbruskonnas.

### Muru.

Suurt esteetilist ja hügieenilist väärtust - kui kõige parem närverahustav vahend - omab kooli iluaia elementidest kaunis sametpehme muru, mis on rahulikuks roheliseks ühendavaks aluseks teistele iluaia elementidele: lilledele, puudele, põõsastele.

Kui koolimaja ümbruse kogu pindala ei saa esialgselt katta tellamiskindla kultuurmuruga, siis koolimaja esisel platsil ja õppe-katsetaia iluaia osakonnas peab see tingimata olema.

- 3 -

Auigi on olnud raskusi kvaliteetse muruseemne segu saamisega, siiski on mitmed koolid (Mustla Keskool, Holstre, Puiatu j.t. 7-kl. koolid) suutnud külvata kultuurmuru ja kujundada nende kauneid platse lilled ja ilupöösastega.

### Lilled.

Lilli mõistame iluaia hingena, kogu koolimaja ümbruse hingena, millest peegeldub kooli pedagoogiline vaim.

Lilled on kõige paremaks vahendiks laste lähendamisel loodusele. Lilled kasvatamisel ja nende eest hoolitsemisel ei õpi lapsed üksnes teatud praktilisi kogemusi, vaid veel enam nad õpivad lilli, seega ka kogu loodust, armastama ja kaitsma.

Lilledite värviküllus, mitmekesisus ja sügavus toob koolimaja ümbrusse, seda, rahuliku roheline kõrvale värvide elustavat rõõmu ja sära, mis ei jätta ka kõige kalgimat südant ükskõikseks, liiatigi kõigi ilu järele janunevat last. See loob parima taimeleva lapse kunstimaitsse arendamiseks esteetiliseks kasvatamiseks.

Kui kodukaunistamise propageerimisel soovitakse individuaal- aedades peamiselt kasvatada püsililli, siis kooliaias tuleb kasvatada siiski mõlemaid, nii püsi- kui suvililli, liitati kui viimaste ettekasvatamine on üks paremaid programmi katsetöö ülesandeid õpilastele. Lilled koha esitame nende - neid kasvatatagu kooli iluaia rohkesti ja need õitsegu varakevadest hilissügiseni, kuid eriti palju kevadel koolitöö lõpul ja sügisel kooli esimesel õppepäeval, nii et <sup>neil</sup> ~~neel~~ kahel päeval eriti unustamatult ilusana ja armsana tunduks kool.

- 4 -

### Üheaastased lilled kooli iluaias

Üheaastaste lillede liike ja sorte on väga palju, seega on nende õierikkus ja värvitoonide sügavus väga mitmekesine. Üheaastastel lillel on veel mitmed head omadused, mis nende kasvatamist kooli iluaias eriti õigustavad, need on: seemnetega paljundamine, seemnete kiire idanemine, istikute kiire ja ühtaoline kasvamine ning arenemine. Üheaastaste lillede kasvatamine ei nõua kuigi suuri eelteadmisi, see on lihtne ja jõukohane ka lastele. Üheaastaseid lilli saab kasutada kõige efektiivsemate lillepeenarde kujundamiseks aia kaunistamisel kui ka kõikelilledena vaasis ruumide dekoreerimiseks. Seega saab üheaastaste lillede kaudu teostada koolis esteetilise kasvatuse kui ka bioloogiaselaseid vajalikke praktikume. Kuhu ja kuidas planeerida üheaastaste lillede peenraid koolimaja ümbruses, selleks on vaja arvestada mõningate põhinõuetega:

1. Üheaastased lilled ei sobi vabale maastikule ega looduslikesse parkidesse, kuna puud ja põõsad on pikaajalised.
2. Üheaastaste lillede peenrad tulevad rajada koolimaja päikesepaistelisele esiküljele, kultuurmuru väljakule, nii et nende värvirikkus juba kaugelt ärataks tähelepanu.
3. Kooli õppe- ja katsealal moodustatagu ehisaianduse osakonnas ka näitlikke üheaastaste lillede peenraid.
4. Lillepeenarde kujundamisel arvestatagu, et üheaastase lille individuaalset omapära saab esile tuua ainult lihtsail ruudu- või ristkülikukujulisel peenrail, kuna ümmarguste peenarde olemasolu tavalisel lauskpinnalisel koolimajaesisel end ei õigusta.

- 5 -

Lilled saavad ainult siis oma värvide võimsust esile tuua, kui lillepeenar on vähemalt 1 meeter lai, kuna kitsad üherealised lilleribad tükeldades muru, muudavad need rahutuks. Enkki niisuguste lilleribade kujundamine nõuab rohkesti istikuid, kuid mõjule nad siiski ei pääse.

6. Muustriliste lillepeenarde kujundamiseks on vajalik madalamaid ettekasvatatavaid erilisi lilleliike, nagu begooniad, lobeeliad, salveid j.t., millede ettekasvatamine paljudele koolidele siiski vajalike levade või kasvahoone-te puudumise tõttu pole võimalik või otstarbekohane.

7. Muustrilised peenrad sobivad avaremale väljakule ja uhkete arhitektuuriliselt kauniste majade vahetusse lähedusse, mitte aga lihtsa koolimaja ette või õppe-katseaedade mitmesuguste köögiviljapeenarde juurde.

Maltsetud ja sobimatud on lilledest kujundatud portreed, embleemid jne., kuna lilled on ikkagi elavad organismid, mitte aga mingi värviline materjal pinna katmiseks.

8. Sellest järeldub, et kooli ilusid kujundame:

- a) lihtsate ettekasvatatud istikute korrapäraste, peamiselt ühte ja samasse sorti kuuluvate lilletaimedega, kusjuures aare-kaunistamiseks võib kasutada madalakasvulisi teisi lillesorte;
- b) kohalekülvatud seemnetest korrapäraseid lillepeenraid, kus lillesordid on asetatud omavahel rühmadesse, arvestades nende õite värvust ja taimede kõrgust.

Nende põhimõtetega on viimastel aastatel arvestanud paljud Viljandi rajooni koolid üheaastaste lillede kasvatamisel.

- 6 -

Koolimajaesisele kujundatud peenrad on laienenud, on likvideeritud platse ja teeääri palistavad kitsad lilleribad, on ümberkujundatud koolimaja peasissekäigu ees ümmargused või mitmesugused hulknurksed peenrad, mis sageli asusid otse teerajal, mistõttu tuli lastel end pahatuntis jooksus pidurdada või näha üllatavat jalavaeva, et neid tülikaid kaunistusi mitte ära talata ja saada tahtmatult distsipliinirikkujaks.

Koolimaja ümbruse kaunistamiseks kasutatakse peamiselt võrdses kõrguses ühesordilisi ja võimalikult ka ühevärvilisi lilli. Kõige levinumad on madalad ja poolkõrged astrid, kääbusdaaliad, lõvilõuad, peilulilled, levkoid, võcrasemad, ka klerkiad (ka pügatud madalhekina), žännid j.t., millede hõristuseks kasutatakse madalaid lobeeliseid, ibeeriseid, matrikaariseid, päsmasillid jne. Eriline koht ühesastaste lilledes kasvatamisel on aga kooli õppe- ja katseala iluaiaanduse osakonnas. Varem olid ühesastased lilled koondatud kollektšiooniosakonda, kus sageli kuni 50 erisordil oli igale 1-2 m<sup>2</sup> suurune lapp. Nii võisid õpilased küll hästi tundma õppida üksikuid lillesorte ja nende omadusi, kuid õpilastel polnud võimalik arendada oma maitset ja omandada oskusi lillepeenarde kujundamiseks kodu kaunistamiseks. Samuti polnud alati võimalik õpetada õpilasi kasvatama ja hooldama kultuurmuru. Seega jättis niisugune kooliaed poolikuks eriti õpilaste esteetilise kasvatamise ja elulähedaste oskuste andmise.

Neist põhimõtetest tingituna kujundasid paljud koolid - Mustla Keskool, Holstre, Oisu, Puiatu j.t. 7-a. koolid oma iluaia osakonna ümber. Nad moodustasid suvililledest mitmesuguseid

- 7 -

nelinurkseid näidislillepeenraid, mis võimaldaksid õpilastel oma silmaga veenduda, mis on ilus ja otstarbekas. Näiteks Mustla Keskkoolil on olnud tumepunaste lüvilõugade peenar ääristatud sinise lobeellaga, lõheroosade levkoide peenar äärestatud kollakasroheline aedkummeliga või segavärvidega madala astri peenar. Ale peatee, mis ääristatud kõrgete mit-  
pühmikutega  
mesordiliste eri värvitoonides dealiatega, on kui muinasju-  
tuline kirevallee. Lillehernestest on aga kujundatud osa-  
kondade vaheline õitsev "müür" ja alati õitsev punakas-oranž  
mungalill tumerohelise heki taustal rõõmustab nii silma kui  
südant.

Rõõmustaval kombel on viimasel ajal Viljandi rajooni koo-  
lid ostnud mitmesuguseid keraamilisi lillevaase, mis on soo-  
dustanud kooliruumide kaunistamist lõikelilledega. Lõikelil-  
li aga pole võimalik massiliselt võtta dekoratiivpeenardelt,  
selepeärast on aega otstarbeks vajalikud varupeenrad. Samuti  
kasvatatakse neil peenardel sügisel pottidesse istutamiseks  
mitmesuguseid lilli, eriti krüsanteeme ja mõningaid hiliskül-  
vi astreid.

#### Püsililled.

Kodukaunistamise propaganda teostamisel on eriti propa-  
geeritud püsililled kasvatamist kui kõige ökonoomsemat aian-  
duslikku elementi, kuna püsililled kasvavad aastaid samal ko-  
hal, nende hulgas on varakevadest kuni hilissügiseni õitse-  
vaid rõõmustanud meid, on lilli, mis sobivad kõrvetava püike-  
se kätte või varjulisse kohta, kuid siiski pole püsililled  
kasvatamine koolis ega individuaalsetes küllaldaselt levi-  
nenud, eriti kunstimaitseliste alati õitsevate peenarde ku-  
jundamise osas.

- 8 -

Seläeks on väga kaaluvaid põhjusi. Kaunite täisväärtuslike kunstipäraste püsililled peenarde kujundamine nõuab mitte üksnes head esteetilist meitset, vaid peab hästi tundma püsililled sorte, nende bioloogiat, nende valguse, mulle, niiskuse suhtes, nende kasvu kõrgust ja varte tugevust ja olukorda pärast õitsemise aega ning õite suurust ja värvust. Aga seda kõike pole meie bioloogiaõpetajale kui peamistele iluata korraldajatele kusagil õpetatud.

Hea meitse ja küllaldaste teadmiste rakendamist takistab aga sageli see, et pole saade küllaldaselt sordilist täisväärtuslikku istutusmaterjali. Olude kohaselt saadaoleva istutusmaterjali paljundamine ise võtab küllalt aega. Saetõttu on koolides loodud püsililled peenrad põhimiselt mingid kollektsioonid. Koolide püsilillepeenarde kujundamine on mõnevõrra kergem kui lastume nendest, et peenra ilu tippaeg on kevadel ja sügisel koolitöö esimesil päevil. Seega saab nende peenarde kujundamisel hakkama peamiselt kevadel ja sügisel õitsevate lilled kasutamisega. Seega pole meeldud helde, et kooli püsilillepeenrail pole vaja õitsevaid lilli. On kasutatud üht või kaheliigilisi püsililli, nagu leeklilled, mitmesuguste sibul-lilled (nartsisside, tulpide, lililiste jne.) ribasid teede äärte kaunistamiseks, kas ühevärvilisi või segavärvilisi. Mõned koolid, nagu Mustla Keskool, Viljandi II Keskool, Uusna, Puiatu, Oisu, Holstre j.t. koolid on kujundanud ka alati õitsevaid püsilillepeenraid. Need on olnud 1) ühelt poolt vaadeldavad ja 2 m laiused, kusjuures peenra fooniks on olnud aistara, hekk või majasein, 2) kahelt poolt vaadeldavad ca 3 - 4 m

- 9 -

laiused, neil puudub foon, nende asetus aga nõuab avaramat platsi.

Ühelt poolt vaadeldavatel peenardel on kasutatud põhimiselt 4 kõrgusastmes lilli, kusjuures kõige kõrgem aste on vastast kõige kaugemal.

Tõsine küsimus on lillepeenarde äärte moodustamine nii, et muld ei vajuks laiali ja juurumbrohud ei tungiks lillede keskele. Kõige kaunim lillepeenra äär tee ja peenra vahel on ~~30-70~~ cm laiune mururiba, kuid selle korrashoid (muru niitmine eriti) on raske ja tülikas. Ka ei saa nõustuda, et mõnedes koolides ja isegi avalikkudel platsidel jäetakse lillepeenra ümber mingi mustamulla inetu kaitsesriba. Põhja-Eestis ääristatakse peenra äärt mulla sisse asetatud madalate pae- või telliskive asetatuna peenra ääresse vaevalt kõrgemale mullast. Kui need ääriksivid kasvavad üle mägitaime- dega, teevad need ääriks elavaks ja huvitavaks.

Mõned aastad tagasi oli siiski veel kooli, kes ääriksivid lupjasid valgeks. Järjekindla selgitustöö ja nõudlikkusega on see "ilumõiste" likvideeritud.

Puulilledest on esikohal koolieas mitmesugused sibul- lilled, nagu lumikellukesed, sinilillid, aga eriti nartsissid ja tulbid. Viimased kui kaks lahutamatu sõpra nagu täien- daksid üksteist - nartsiss oma puhas-valge tagasihoidliku äie- ga levitab aeda meeldivat aroomi, tulp, enamasti lõhnata, loob aga kõige mitmekesisema värvikülluse. Kooliaedades on neid ka- sutatud väga mitmekülgselt: omaette peenraid, rühmadena

- 10 -

püsililledele vahel või looduslikult murus. Omaette tulvi- või nertsissipeenraid muutuvad pärast õitsemist tühjaks, seepärast on istutatud nendele peenardele ka suvililli, eriti lõvilõugu, mis küll tulpide õitseajal meidi häirivad silma, kuid siiski hiljem oma kaunidusega meid lepitavad, nagu on tähele pandud C. R. Jakobsoni nim. Viljandi 1 Keskkooli aia peatee äärsel peenral. Eriti sobiv on tulpide vahele istutada gladioli või aedmontbreeetsia mugulaid, kuna nende lillede lehekujud on sarnased ja seega ei häiri nad meie ilumeelt, küll aga muudavad peenra ka hilissuvel kauniks.

Peale mitmesuguste sibullilledele leidub meie kooliaedades ronkesti flokse, pojenge, liiliseid, kookingi, kukekannuseid, hiinaastreid, kõrsekakraid, õnnheinu, päevalilli (Helenium), kerikakaraid, murtudsüdameid, hundiube j.t.

Viimastel aastatel on paljudes koolides (Puiatu, Oisu j.t. 7-kl. koolid) rajatud ka püsilille paljunduspeenraid, eriti flokside osas, kust on antud istutusmaterjali ka õpilastele koju viimiseks.

#### Kiviktaimlad.

Viimastel aastatel on paljud Viljandi rajooni koolid rajanud kauneid kiviktaimlaid, mis pakuvad väga palju esteetilist naudingut, eriti varakevadel ning hilissügisel. Ükski ka kõige suurem õis ei suuda siiski ületada tundesoojust, mis õhkab meile vastu esimese ka kõige lihtsama kevadõie leidmisel. Hiline kahvatulilla sügislikle õis kiviktaimla nukrest rohelisusest tungib meie südamesse sama armsalt kui paksude pilvede vahelt ekslev üksik hella nukrust esilemanav päikesekiir.

Kui meie tahame maksimaalselt koolisid kaudu kasvatada armastust looduse vastu, siis kindlasti tuleb igal koolil rajada kiviktaimla. Kiviktaimla ei paku mitte üksnes esteetilist naudingut, vaid temas kasvavate mägitaimede vastlemine pakub palju võimalusi taime bioloogiliste ja morfoloogiliste iseärasuste tundmaõppimiseks. Koolide kiviktaimlad kahtlemata pakuvad eeskujul ja annavad istutusmaterjali kooli ümbruskonna kodudele. Mõnede õpetajate ebateadlikkusest tingituna oldi arvamisel, et kiviktaimla peab endast kujutama mingit künget või vähemalt kivivaret. Niisugused juhuslikud kiviktaimlad ei olnud kooskõlas koolimaja ümbrusega ega aidanud aia teiste osade ilu esile tõsta. Mõned koolid lammutasid need ja tegid väikesele alale selle tasapinnalisele vormile sobivad terrassilised kiviktaimlad. Korrapärased kiviktaimlad oma esindusliku välimusega sobivad hästi kooli iluajaga või koolimaja vahetuse lähedusse, kus nad rõhutavad maja korrapärasust ja on ühtlasi nagu majaseinte jätkuks vabasse loodusesse. Mitmes koolis kiviktaimlas on ka basseini, kuid nende ehitamisel on tehtud vigu, sest mõned neist asuvad kõrgendiku kujulise künke keskel, mis ei võimalda seda "veesilma" näha kaugelt ega ka kasvatada kaldataimi.

Puistat 7-kl. Kool oma aiamajakese juurde rajatavas iluaias on planeerinud kiviktaimla tasasele pinnale, mille keskelt kaevati välja väike madalik ning basseini kaldad valatakse veelgi madalamale ümbrusest ja kaetakse paeplaatidega. Niisugust basseini veetaimedega on võimalik vaadelda kaugelt, niisugusele basseiniile on ehteks nõo kellaste astmestikke katvad ja õitsevad kiviktaimla taimed.

- 12 -

Maastikujumustes, kus harva on leida eeskujulikke kiviktaimlat, on levinud aramus, et kiviktaimlas peab olema kindlasti palju igasuguses asendis kive, asetades neid arvestamata seda, kas need loovad taimedele soodsaid tingimusi.

#### Roosid kooliaias.

Roosid on meie ilutaimede umkuseks, nad on sia kõige armsamaks ehteks, elu- ja peoruumide ülimaks kaunistamiseks ning suurepäraseks kingituseks pidulikel tähtpäevadel. Kuid siiski on meil rooside kasvatamine vähe levinud, kuna peetakse rooside kasvatamist liigselt keeruliseks ja raskeks. Ka istutusmaterjali pole küllaldaselt saada. Sellepärast on vajalik igal koolil ise hakata kasvatama ka roose.

Mõned Viljandi rajooni koolid, nagu Mustla Keskkool, Oisu 7-kl. kool j.t. on sellega edukalt toime tulnud. Nendel koolidel on üle 30 eri roosisordi, peamiselt polüakt- ja polüakthübriidroose, vähemal hulgal ka remontant- ja teehübriidroose. Täviroose ei ole kasvatatud, kuna nendele ei leidugi sobivat kohta lihtsa koolimaja ümbruses.

Ka kiviktaimlas ja püsililled peenardel on mõnes koolis kasvatatud üksikuid roosipõõsaid.

#### Ilupuud ja -põõsad.

Ilupuud ja -põõsad on kõige pikema elueaga ehisaianduslik element. Seega on väga oluline, et iga istutatud puu või põõsa asukoht oleks kaalukalt valitud, et ei tekiks olukorda, kus puu või põõsas selle suureks kasvades tuleb kõrvaldada oma ebasobiva asendi või ümbrusega oma vormilt ja suuruselt eba kooskõla tõttu.

Koolide parkidel ja puistutel on peale koolimaja ümbruse kaunistamise ülesande veel suur õpetlik ülesanne. Pargi või

- 13 -

puistu rajamine õpetab õpilasi kaugele ette mõtlema. -  
 Peab oskama aimata kui suur on puu täiseeliseks, s.o. 50  
 aastat pärast istutamist, sellest olenevalt, kui tihedalt  
 võib istutada puid, et pargi asemel ei tuleks kord inetu  
 tihnik. Puude istutamise kaudu õpivad õpilased mõtlema tu-  
 levikule, ühiskonnale, mille edasiviimiseks on vajalik ka  
 iga üksikisiku töö. Puu on oma istutaja nimeta monument, mis  
 võib sajandite kestel kõnelda inimpõlvade visast tööst ja  
 hoolest, loodusearmastusest ja -ilust.

Kui koduosa kaunistamisel lähtume seisukohast, et sin-  
 na valime üksikuid koduümbruse kõige lihtsamaid puid, nagu  
 kask, tamm, pärn, vaher, pihlak, rosmu, lehis, mänd või  
 kuusk, kuid väldime rahutute, alati kasvavate lehtedega  
 haabade, eriliselt lehtiva ja esimeste õökülade puhul leh-  
 ti langetava saare, kiirekasvulise poppi j.t. istutamist.  
 Koolipuistusse aga istutame neid kõiki ning lisaks veel mit-  
 mesuguseid võõramaise päritoluga puid, nagu pöökpuud, korgi-  
 puud, pähkpuud, nulgud jne., et lapsed saaksid võimalikult  
 rohkem puude liike tundma õppida.

Üksikute puude või nende rühmade ilu kevadel pungade puh-  
 kemisel või õitsekobarail sumisevate mesilastega suvel rõõm-  
 sas rohelisuses, sügisel lehtede värvikusega ja viljade ki-  
 revusega või talvel lumise välja taustal punakate, valgete,  
 rohekashallide või pruunide tüvedega ning okaspuud oma süga-  
 va, tihise roheline kuuega - lapsi tuleb õpetada seda taju-  
 ma, tundma rõõmu ning uhkust meie põhjamaise looduse ilmeku-  
 se üle.

Samaa neuded esitame ka ilupöösaste kohta - ka neid olgu  
 koolilaste rohkelt - palju liike ja palju sorte, nendest au-  
 kohal muidugi meie kodude mälestusrikkamaid ehteid: sirelid

J 12 -

ja ebajasmiinid. Nende kõrval aga lumepallid, kusalapuud, viirpuud, kikkapuud, kukerpuude kultuursordid, kontpuud, leedripuud, toompihlakad, tuhkpuud, elupuud j.t., koos külmaõrnemate ebaküdooniate, aedhortensiate, mandlipuude ja forssüütiatega.

Mitte üksnes nende põesaste õite ilu, lehtede värvust ja viljade toredust ei tule lastel mäha, vaid ka teada, et puud ja põesad kaitsevad maja külmade tuulte eest, pakuvad varju ja toitu lindudele, eriti talvel.

Võimaldatagu lastel tajuda maailmist võlu, nähes roosakate, pakatanud viljadega kikkapuu otsas punapoolist leevikest või härmatislikult helkivate hõbekuuskede üksil lendlemas rohekas-must-hall-valget tihast. Kui laps sellel ilulähtel kord on tundnud südamevärinat, siis igatseb ta selle järele kogu oma elu - ta loob ilu oma kodus, oma töökohas ja ta on alati valmis seda iluandjat - loodust - kõikjal täiendama ja kaitsma.

Need ongi kooli puistu põhimised esteetilise kasvatuse ülesanded kodukaunistamise seisukohast.

Nende ülesannete edukas täitmine on paljudel koolidel võimalik, kus on pargid või vähemad puistud kooli ümbruses. Viljandi rajoonis pole päris lageda ümbrusega koolimaja. On püstitatud nõue, et kooli ümbruses kasvavad puud ja põesad oleksid dendroloogiliselt määratud ja varustatud vastavate etikettidega. Seda nõuet on täidetud Pärsti, Puistu, Oisu j.t. koolide poolt. Puude istutamine on seotud paljudes koolides teatud koolielu traditsioonidega, nagu Oisu 7-kl. Koolis istutatakse igal aastal parima sportlase mälestuseks tamm, Holstre 7-kl. Kool tähistab looduskaitsepäeva puude istutamisega jne.

- 15 -

Kooli õppetundides kui ka pioneeritöös on senisest rohkem rõhku pandud laste viimisele loodusesse, et neid harjutada nägema loodust selle kõige kaunimal hetkel.

#### Puhkenurgad.

Iluaed pole mõeldud mitte ainult aiast mööduja või aeda läbi ja silmailuks, vaid iluaeda välumiseks on vajalik luua puhkenurki, kus võidakse veeta vaba aega vahetult looduses, eemal võeraste pilkudest ja kaitsitud kõrvetava päikese eest, kuid nii, et sealt avaneb avar vaade aia kaunilele osale. Mitmed koolid on omaile niisugused puhkenurgad rajanud, mis asuvad mõne aja peatee lõpus, nagu tähisena, punktina, teile mõtte andjana. Holstre 7-kl. koolis on niisugune puhkenurk kujundatud aia peatee lõppu ühekülgse katusega rõduna, tagasein ja küljed on kindlised, kuid esikülg lahtine, varjatud osaliselt sõrestikuga ja sellel kasvavate vääntaimedega. Mustla Keskkoolis on niisugune puhkenurk kujundatud aianurka peateest kõrvale, kust on kaunis ülevaade koolimaja ümbrusele. See puhkenurk on katusetu, sõrestik on siingi kaetud vääntaimedega. Kuia 7-kl. kool ehitas oma kooliaeda moodsa aiamaja lahtise rõduga, mille üks ruum on õppekõhiks ja teine õppesõõgitoaks. Kogu aiamajakese ümbrus kujutab endast miniatüürset kodu iluaeda muruplatsi, suvi- ja püsilille peenarde, kiviktaima ja basseini ning fergulaga.

Neid esimesi eeskujusid - puhkenurki - pole mitte sisustatud mingi vana mööbliga, vaid selleks otstarbeks tööõpetuse tundides õpilaste poolt valmistatud moodsa rõdumööbliga, milleliste kavandeid on saadud vabariiklikult kodukaunistamise näituselt ja almanahhist "Kunst ja kodu".

Kahtlemata pakuvad niisugused mitte üksnes puhkenurgad head, ilusat ja kasvavat vaatepilti, vaid veel enam - nad nagu sunnivad järgi tegema nii õpilaste kodudes kui ka kogu ümbruskonnas.

Alapiirded.

Ka alapiirete, eriti kauniste väravate propageerimisel peaksid koolid senisest rohkem oma eeskuju pakkuma. Puhatiti on meie koolide piirdetared alpiiliselt lihtsad teritatud otstega lipiktared, mis küll kaitses seisukohast teidavad hästi oma ülesande, kuid õpilaste ja elanikkonna esteetilise meele arendamise osas jätavad palju soovida. Majanduslikest tingimustest olenedes on nad harilikult ka värvimata. Kanavõrgust või teised kiiresti roostetavad metalltared jätavad väga külma mulje. Aga hea tahtmise juures on ka siin võimalik rohkem ära teha. Viljandi 11 7-kl. Kooli kujundas meitsika alavärava, rääkis selle jämedate väravapostide vahele ja värvis ümbrusega harmoneerivalt maheroheliseks. Kahtlemata olukord paraneb otsustavalt, kui meie see eeskuju ja tarbekunstnikkond intensiivsemalt asub looma rahvakunstipäraseid alaväravate kavaandeid ja neid avaldama erialastes väljaannetes.

Puukoolid.

Kodukaunistamise, s.o. koolide endi ja õpilaste kodude istutusmaterjalidega varustamise seisukohast on väga tähtis, et õppe- ja katseaedade puukoolide viljapuude ja marjapõõsaste paljundamise kõrval senisest rohkem tegeletakse ka ilupuude ja -põõsaste paljundamisega, kuna riiklikud puukoolid ja metuskondade taimelavad ei tegele selle alaga veel küllaldaselt ega suuda seega oma toodanguga rahuldada ühiskondlike vajadusi, känelemata kodudest.

Meie vabariigi parkides ja eraaedades leidub küllaltki palju väärtuslikke ilupuid ja -põõseid, milliseid saab kasutada enataimedena. Koolidel tuleb need oma ümbruses välja selgitada ning organiseerida nendelt seemnete kogumist ja vegetatiivseks paljundamiseks materjalide kogumist.

Mõned koolid, nagu Puistu ja Oisu 7-kl. kool, C. R. Jakobsoni nim. Viljandi 1 Keskkool j.t. ongi asunud seda tegema.

Mitmesuguste ilupuude ja põõsaste (kastanite, tammede, sirelite, ebaküdooniaste, tuhkpuu j.t.) seemnekülvi kõrval on just väga edukalt kasutatud vegetatiivseid paljundamise võtteid. Nii on paljundatud: 1) pistokstega kevadel kontpuid, kuslepuid, forsuütiaid, metsviinapuid, ebajasmlne j.t.; 2) pistikutega juunikuul lavakultuuridena aedhortensiaid, deentiaid, lipustreid, mage- ja kuldsõstart ja elupuid; 3) juuretükkidega iluvaarikaid, lumimarju, hõbepuud j.t.; 4) juurevõrunditega: toompiklaksid, lumepalli, madalat mandlipuud, lumimarju, pargiroose, sireleid, enelaid, ebajasmlne j.t.; 5) muldokstega, s.o. õkate juurdumisega nende mahapaenutamise teel: mahooniad, sarapuid, sõstraliike, lodjapuid, ebaküdooniad j.t.

Kelloetletud vegetatiivse paljundamise viisid ei nõua õpetajailt ja õpilasilt suuri eelteadmisi ja kogemusi, seega on sel teel paljundamine kõigile koolidele jõukohane, mispärast tuleb kõigilt koolidelt nõuda nende kasutamisele võtmist ilupuude ja -põõsaste paljundamisel.

Paljude eriti kaunite ilupuude ja -põõsaste, nagu mitmesugused puude leina- või püramiidvormid - täidisõielised viirpuud, kultuursirelid j.t. paljundamine eelnimetatud viisidel ei anna soovitud tulemusi. Nende paljundamine toimub pehimi-<sup>mis</sup>selt silmistamise teel, iseenesest pole kuigi keeruline, kuid siiski nõuab rohkem eelteadmisi ja seega - sobivate aluste tundmine ja ettevalmistamine jne. - siis on seda võtet kasutanud üksikud entusiastid. Opetajatele huvi <sup>ne</sup>bratamiseks vajalike teadmiste ning oskuste arendamiseks on vajalik juba eeloleval suvel korraldada sellelaadseid seminare ja praktikume.

Paljud meie koolid ei seisa siiski iluaialanduse arendamisel ülesande kõrgusel, kuna kõrgemad haridusorganid pole olukorra parandamiseks nimetamisväärselt teinud. Koolidesse suunatud noortel spetsialistidel-bioloogiaõpetajatel, kõnelemata algklasside õpetajalst, puudub vajalik ettevalmistus iluaialanduse alal, mistõttu nende töö koolimajade ümbruse kaunistamisel kannab juhuslikku otsivat ilmet.

Kooliseadade, eriti iluaialanduse osas, on paremaks juhtimiseks vajalik, et Haridusministeerium is või vähemalt Vabariiklikus Õpetajate Teadusinstituudis töötaks üks eriteadlane aialandusarhitekt. Rajoonide haridusosakondade liinis on vajalik, et igas rajoonis oleks üks vastava ettevalmistuse isik, kes on võimeline nõu andma ja kontrollima kooli iluaialanduse arendamisel. Tuleb kaaluda võimaluste leidmisel koolide bioloogiaõpetajatele ja algkoolide juhatajatele vastavate seminaride ja praktikumide korraldamist. Koolimaja ümbruse kaunistamise küsimusi on vaja arutada mitte ainult rajoonides koolide direktorite nõupidamisel, vaid ka Haridusministeeriumis haridusosakonna juhatajate kokkutulekuil. Haridusministeeriumil tuleb leida koht ja võimalused, kuidas saaksid koolid valmistada laste koolimaja ümbruse kaunistamise nõuete kohased projektid ja plaanid.

Ainult eelpoolmainitud nõuete ellurakendamisel saavad meie koolid kodukaunistamisel väärikalt täita omi ülesandeid.

1959

O. Niinemäe  
(O. Niinemäe)

Viljandi Rajooni Pedagoogilise Kabineti  
juhataja.